

Németh Nikolett

Gondolatok Szabó Magda *Abigél* című regényének tanítási tapasztalatairól

A kerek évforduló kapcsán – egy évtizede magyar szakos pedagógusként dolgozva – azt gondolom, hogy a Szabó Magdára emlékezés egyik legmél-
több módja annak bemutatása, hogy regényei miként élnek tovább a fiatalabb generációkban, milyen módjait lehet megtalálni annak, hogy mondanivalója kapcsolatot találjon a felnövekvő új generációkkal. Tanítható művei kapcsán el vagyunk kényeztetve, hiszen alig akad olyan regénye, műve, ami (megfelelő módszerekkel) ne lehetne kiváló alap a diákok szellemi-lelki nevelésére.

A következőkben saját tanítási tapasztalataim, módszereim mutatom be *Abigél* című regénye kapcsán. Választott munkaformáim során a nevelés és ismeretterjesztés mellett azt a nagyon fontos és nem elhanyagolható szempontot is figyelembe vettem, hogy az irodalmi művek és a modern technikában élő diákok közötti távolság egyre nő, így magyar szakos tanárként kötelességem és feladatom a diákok érdeklődését felkelteni, így teremtve meg a megfelelő légkört a művek feldolgozásához.

Az *Abigél* helye a tanmenetben

A tanár joga és kötelessége, hogy az oktatáspolitikai dokumentumoknak – különösen a kimeneti, érettségi vizsgakövetelményeknek – megfelelően, illetve a tanulócsoporthoz ismereteit, képességeit, beállítódását, motivációját szem előtt tartva válogasson a taneszköz kínált témákból, művekből, feladatokból. Mint ahogy az is, hogy a tankönyvben nem szereplő szövegekkel, témákkal foglalkozzon, vagy más feladatokat találjon ki egy-egy téma, mű feldolgozásakor, a tanulás folyamatában.¹

Emiatt is lehetséges, hogy középiskolai tanárként bizonyos szabadságot élvezhetünk a tanítandó művek kiválasztásában. Szabó Magda *Abigél* című regénye a középiskolában több helyütt is beilleszthető a tanmenetbe. Pethőné Nagy Csilla rámutat, hogy már a 9. évfolyamban használható a szöveg különböző szemléletek kialakítására, ismeretek elsajátítására.² Ekkor azonban, részint az

¹ http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/nt-17120_i_ii_irodalom_9_tanmenet_heti_3_ora_1.pdf (Letöltve: 2017. 03. 20.)

² http://ofi.hu/sites/default/files/schoolbook/documents/17120_I_II_irodalom_tanmenet_

anyag egyéb, kronologikus irányú tanítása miatt is, csak szövegrészletekkel tudunk dolgozni. A 12. évfolyamban, az érettségi követelményekkel összhangban, a 20. századi irodalom tanításakor újra előkerülhet az *Abigél*, Szabó Magda ismertsége, sajtósága világlátása és narrációja miatt is remek taníthatóságu szerző. Itt megfelelő időgazdálkodással már lehetőség nyílik az egész mű megbeszélésére is. Sajnos az *Abigél* (1982-es keletkezése miatt) már kortárs tételnek nem választható, de utat nyithat más Szabó Magda művek elemzésére. Bármelyik évfolyamban jelenik is meg az *Abigél*, osztályfőnökként elmondhatom, hogy remek alapot képez az osztályfőnöki órák témáinak is, hiszen a történelmi tudat, az empátiás készség fejlesztése, a döntéshozatal nehézségei mind olyan kérdéskörök, amelyek fontos megbeszélendő témák egy osztályközösségben. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy egy azonos nemű lányosztályban nem csak szaktanárként, hanem osztályfőnökként is lehetőségem volt az *Abigél* „kétfrontos” alkalmazására, felhasználására.

Iskolám, melyben immár 10. tanéve tanítok, vegyes profilú. Ez azt jelenti, hogy egyszerre tanítunk szakmai jellegű szakgimnáziumi osztályokban és gimnáziumban is. A tanított szakmák jellege adja az azonos nemű osztályok indokát. A gépész-informatika tagozat jellemzően fiú diákokat vonz, míg az ügyviteli titkár-közgazdaságtan lányokat. Nem új keletű ez, mivel régen a női nevelést nem tekintették az oktatás részének (gondoljunk csak Rousseau-ra), így csak fiúosztályok léteztek. Amikor elkezdődött a lányok iskoláztatása, akkor speciális lánynevelést elveket dolgoztak ki, és külön lánygimnáziumok működtek. A koedukált nevelés a 17. századi Skóciából eredt, majd az Egyesült Államokban terjedt el, de főként gazdasági okok indukálták.³ A koedukáció hívei azt állítják, hogy – például – „fűtársak jelenléte nélkül a lányok hajlamosabbak leragadni a hagyományos nőies aspirációk mellett; lányok jelenlétében pedig a fiúk kevésbé produkálnak antiszociális reakciókat, jobban beilleszkednek a közösségbe, mint azt egyébként tennék.”⁴ Ezért tehát a koedukáció mindkét nem számára vitathatatlanul előnyös, vannak azonban olyan szakmák, amelyeket a társadalom női illetve férfi szakmaként definiál, mint e két nálunk oktatott szakma esetében is, emiatt alakulnak ki ma is bizonyos szakmáknál azonos nemű osztályok. Mint mindkét osztálytípusban tíz éve tanító pedagógus, bizton állíthatom, hogy a tisztán lány- és tisztán fiúosztály számos lényeges

heti_31537.pdf (Letöltve: 2017. 03. 20.)

³ <http://ofi.hu/tudastar/eselyegyenloseg-090617-1> (Letöltve: 2017. 03. 10.)

⁴ <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/eselyegyenloseg-esvagy-koedukacio> (Letöltve: 2017. 03. 20.)

különbséggel bír, amelyeket az irodalomtanítás, a témaválasztás során is figyelembe kell venni, azonban vannak közös pontok is.

Szabó Magda *Abigél* című regénye személyes élményeim és diákismeretem miatt került be a curriculumba. Véleményem – és már tapasztalataim – miatt is állíthatom, hogy Szabó Magda regénye (megfelelő fókuszpontokkal) egyaránt alkalmas fiú és lányosztályok érdeklődésének és hatékony munkájának felkeltésére, irodalom- és osztályfőnöki órán egyaránt. Ennek az oka az, hogy több téma is kiemelten működőképesnek mutatkozott a tanítás-tanulás folyamata során.

Az *Abigél* tekinthető lányregénynek, hiszen a műfaj romantikus hagyományaiából indul ki, azonban a benne zajló lelki, interperszonális és történelmi folyamatok miatt nevelési-nevelődési regény is, amely rámutat az egyén és a környezet/ történelem viszonyára.⁵ Ezek között a jellemzők között kell megtalálni azt, amely sikeren és hatásosan tanítható azonos nemű diákoknál.

Saját tanítási praxisomban a lányosztályoknál a következő témákat tudtuk hatékonyan feldolgozni, úgy, hogy azok nem csupán a diákok számára, hanem számomra, mint pedagógus-osztályfőnök számára is felismerés-értékűek voltak: a lányiskola mint közeg, a családtól való elszakadás nehézségei, előnyös hozadékai; a valódi értékek felismerése, az elválás/vesztés hatékony feldolgozásának lehetőségei – alapul véve Gina életének változásait és az azokra adott válaszokat. Beszélgettünk az ideális férfiképről, az elképzelés és a valóság ismerveiről (például Kalmár és Kőnig kapcsán), az iskolai bántásokról, a verbális abúzus (mai „divatosabb” néven *bullying*) okairól, módjairól, megszüntetéséről, feldolgozási stratégiáiról. Ez a téma remek lehetőség az osztályfőnöki órával való együttműködésre is.

Megállapíthatom, hogy a 30, vagy még több fős fiú osztályoknál bizonyos érzékenyítő témák feldolgozása a nagyszámú, azonos nemű diákság hatása miatt kevésbé lehet komoly illetve hatékony, ezért olyan témákat kerestem a regényből, amelyek számot tarthatnak a fiúk érdeklődésére is, és mégis közelebb visznek a regény világához. Ilyen volt a történelem fenyegető jelenléte, a korszak történelmi tudata, ismeretei, lehetőségek a világtörténelmi folyamatok átlátására. Az internet világába született és abban felnőtt diákok számára fontos és érdekes tapasztalat, hogy milyen lehetett a múltban az információáramlás, amikor még nem volt „okostelefon”.

Akadnak azonban témák, amelyek mindkét nemnél sikeresen megbeszélhetőek voltak, amelyek fiúknál és lányoknál egyaránt felkeltették a diákok érdeklődését: *Abigél*, a segítő szerepe, a hit kérdésköre, egy nevelőintézet előnye, hát-

⁵ <http://irodalomtanulas.hu/9-evfolyam/szabo-magda-abigel/> (Letöltve: 2017. 03. 20.)

rányai, a helyes vagy helytelen döntés kérdésköre (Königre, Vitay tábornokra, Horn Micire, Kuncz Ferire asszociálva).

Fontos megjegyezni, hogy Szabó Magda regényét nem csupán a tanítási órán, a teljes osztályoknál használtam fel sikerrel. Intézményemben Holokauszt-szakkört vezetek, ahol a diákokkal szeminárium-jelleggel dolgozzuk fel a holokauszt kérdéskörét. Vitay tábornokék ellenállási mozgalma, Kalmár világlátása, a magyar nép felé közvetített információk 1943-ban, a német megszállás és a zsidókérdés 1944-ben, olyan témák, amelyeket az *Abigél* alapján sikeresen és a diákok maximális együttműködése és lelkesedése mellett sikerült megismerni és megvitatni.

Az *Abigél* tanításának néhány sikeres módszere

A következőkben olyan módszereket mutatok be, amelyeket sikerrel alkalmaztam a tanórák során. Az alkalmazott oktatási módszerek és szervezési módok minden esetben a tanulási-tanítási folyamat céljaihoz alkalmazkodtak.

a) A valódi érték felismerésének élménye a lányosztályoknál

A regényből vett két szövegrészlet összehasonlításának módszerével dolgoztam: Gina élete a Matula előtt: Mimó néni, Marszel gondoskodása, az anyagi javak, szép ruhák, ékszerek, estélyek, amelyet felvált a Matula: „vaj-sárga háziszappana, fekete patentharisnyája, széles orrú fekete magas cipője.”⁶ Majd ezek mellé került az a szövegrészlet, amelyben Gina boldog, baráti viszonyai jelennek meg a Matulában. Ez a kontrasztív módszer jól szemlélteti a feladat célját, az elérni kívánt hatást, felismerést. A cél: rávilágítani, hogy az anyagi javak mellett Pesten Ginának nem voltak igazi baráti kapcsolatai, és ezeket csak a Matulában ismerte meg. Ahogy Szabó Magda írja „A belső érték számít csak, az nem pótolható semmi öltözékkel, semmi múltó csillogással.”⁷

b) A történelmi tudat vizsgálata a fiúosztályoknál

Ehhez a témához a diákok történelmi ismeretei elengedhetetlenek, így ennek feldolgozását úgy kell időzíteni, hogy történelem tantárgyból a diákok már rendelkezzenek megfelelő háttér-információkkal. A cél, hogy felismerjék, megismerjék, mennyit tudott egy átlagember (pláne, ha a Matulában élt...), jelesül Kalmár a végbemenő történelmi folyamatokról, a háborúról, a háború céljairól. Kiegészítő módszerként a korszak plakátjait alkalmazhatjuk, hogy megmutassuk a diákoknak, miként volt manipulálható a korszak embere, s ezt állítjuk

⁶ Szabó Magda: *Abigél*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1982. 29. (Letöltve: 2017. 03. 18.)

⁷ Szabó Magda: *Abigél*. Budapest, Móra Kiadó, 2014. 283. (Letöltve: 2017. 03. 19.)

szembe Vitay tábornok Ginának mondott monológiával az elvesztett háborúról. (Fontos: ez a feladat érett osztályt kíván). A szövegrészletek megbeszélése irányított kérdésekkel történt, amelyeket csoportmunkában válaszoltak meg a diákok, és azt ismertették egymással. (Pl. Miért a Fájdalom szobrát gallérozza a hazátlan bitang? Miért hívják hazátlan bitangnak?)

A korszak plakátjai (szemléltetésként)

Azt gondolom, hogy ez kiemelten fontos téma az *Abigél* kapcsán, maga Szabó Magda is így írt erről: „Az *Abigél* azt szerette volna megmutatni, hogy nincs közösség, amelyet el nem ér a háború, de csak másodsorban egy felekezeti leányiskola Hitler-korabeli ábrázolása. [...] Mindent beleírtam, amit nekem kellett volna megtennem, aki tanú voltam és kortárs, de nem lettem több egy büntudatos szemlélőnél.”⁸

Így mindenképp fontosnak tartottam, hogy ezzel dolgozzunk a regény elemzése során, hű maradvány Szabó Magdához. A diákok önállóan, irányított módon olvasták a regényt, azokat a részeket keresve, amelyek a történelem fenyegető, rejtett vagy kevésbé rejtett létét mutatják. Olyan részeket emeltek ki, mint hogy Vitay tábornok más néven ír leveleket, hogy Kőnig ellenállóként felveszi a szerencsétlen tanár szerepét, amellyel minden gyanút elterel magáról. Meglepve tapasztaltam, hogy mennyire értően olvasnak a diákok, ha van cél, olyan apró részleteket emeltek ki a regényből Kőnig kapcsán, mint Gina megállapítása, miszerint Kőniget észre se lehet venni.

⁸ Szabó Magda: *Kívül a körön*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1982. 404.

A holokauszt-szakköröm egyik témája volt az „Okmányok” fejezet, Bánki-ék története, 1944 márciusának rendeletei. A fejezet érzékenyen és árnyaltan, mégis a történelmet ismerve, átütő erővel ábrázolja a magyar történelmi helyzetet, a zsidótörvényeket.

c) Döntések és választások (mindkét osztályban)

Az *Abigél* szereplői nagyon sok döntést hoznak, legyenek diákok vagy felnőttek, ezek a döntések nem mindig helyesek, és sokszor mások életére is hatással vannak. *A belső hang módszerével*⁹ a diákok, legyenek fiúk vagy lányok, elgondolkozhattak egy-egy szereplő döntéséről, annak helyességéről, következményeiről, miértjeiről. Egy-egy diák kiválasztott egyet a meghatározott szereplők közül, és a belső hang hangján szólalt meg, de nagyon fontos volt a tanár irányító szerepe is. A belső hang lényege, hogy a diák egyes szám első személyben mondja el, miért cselekedett úgy, ahogy, mire gondolt, gondolhatott. (Jó példa erre Kuncz Feri döntése, aki el akarja fogni Vitay tábormokot, és Ginát felhasználva akarja megzsarolni őt. Pro: *Azért cselekedtem így, mert őszintén meg voltam győződve arról, hogy ez a helyes.* Kontra: *Azért cselekedtem így, mert azt akartam, hogy elismert katona legyek.*)

Minden egyes belső hang játék után megbeszéltük a hallottakat. Itt a cél nem csupán az állásfoglalás volt, illetve annak helyességének a megvitatása, hanem a beleérző képesség fejlesztése, a tettek mögé látás képességének erősítése is. Megjegyzendő, hogy ez a módszer jól alkalmazható a nyelvtanórai érvelés témakörénél is, az érvelés tanítására, fejlesztésére, így a tantárgyköziség is megvalósul. A „vitakozási, a jó érvelési képességet mindinkább fontosnak tartja az iskola. Elengedhetetlen ez a képesség az önálló kritikus gondolkodáshoz, a felelős döntéshozáshoz. Nem nagyon tudunk olyan életutat elképzelni, amelynek során ne lenne előnyösebb, ha valaki jól, hatékonyan tud érvelni, vitakozni.”¹⁰

d) Élményszerűség

Mint a legtöbb cselekményt elbeszélő mű, az *Abigél* is kiválóan alkalmas arra, hogy megmozgassa a diákokat. Irodalmi műveknél nagyon fontos számomra, hogy a diákok számára élményt jelentsen maga a mű, és ne a penzum-szerűsége domináljon. A művel való foglalkozás zárására szoktam alkalmazni az állókép játékot, amelynek a lényege, hogy a diákok csoportonként egy jelenetet ragadnak ki a műből, amelyet állóképben mutatnak be. A többi diák feladata, hogy kitalálja és vázolja az adott jelenetet és annak szereplőit. „Ez

⁹ Eck Júlia, *Drámajáték a középiskolai irodalomórán*. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2000. 121 skk.

¹⁰ <https://www.nyest.hu/hirek/disputa-a-vitakozas-tanitasa> (Letöltve: 2017. 03. 20.)

a tevékenység fokozza a diákok érdeklődését és kíváncsiságát a téma iránt, továbbá a kommunikációs készségüket is fejleszti, illetve gyakoroltatja a csoportmunkát.”¹¹

Még sorolhatnám azokat a részeket, amelyeket sikeresen lehet alkalmazni az *Abigél* kapcsán, azonban úgy érzem, hogy a lényeg egyértelmű: Szabó Magda képes volt egy olyan regényt alkotni, amely nem csupán izgalmas és remekül megírt, de alkalmas változatos pedagógiai célok segítésére is, legyen az olvasóközönség csak fiú vagy csak lány.

¹¹ <http://www.muzeumpedagogia.org/content/j%C3%A1t%C3%A9k> (Letöltve: 2017. 03. 20.)